

STRUČNI ČLANAK

UDK: 351.74

Primljeno: veljača 2018.

MENSUR ŠIPKAR*, BILJANA MRĐA**

Pokretanje i funkcioniranje programa zaštite svjedoka s osvrtnom na probleme u radu policijskih službenika

Sažetak

Organizirani kriminalitet posebno karakterizira čvrsta unutrašnja organizacijska povezanost i financijska stabilnost koja moćne kriminalne organizacije čini izrazito funkcionalnim. Imajući to u vidu, može se reći da su agencije za provođenje zakona jedino osposobljene za poduzimanje odgovarajućih mjera i radnji prijeko potrebnih za suzbijanje kriminaliteta, odnosno otkrivanje kaznenih djela. Prikupljanje podataka i činjenica potrebnih za dokazivanje kaznenih djela i krivnje počinitelja zahtijeva veći broj ljudskih i tehničkih resursa, kao i stručnu osposobljenost kadrova. Neka kaznena djela mogu se dokazati samo svjedočenjem, odnosno radi se o slučajevima kada je nečije svjedočenje prijeko potrebno da bi se rasvijetlilo i dokazalo iznimno teško ili složeno kazneno djelo, odnosno kazneno djelo čije je rasvijetljavanje iznimno važno za državu. U takvim situacijama svjedok ili njemu bliske osobe, zbog svog svjedočenja, mogu biti u životnoj opasnosti, te mogu zatražiti uključanje u program zaštite svjedoka.

Ključne riječi: svjedok, svjedočenje, zaštita svjedoka i program zaštite svjedoka.

UVOD

Organizirani kriminalitet kao društveni fenomen i sigurnosni problem danas predstavlja jednu od najsloženijih prijetnji za ekonomsku i socijalnu stabilnost i sigurnost država (Masleša, 2001:689). Organizirane kriminalne skupine predstavljaju ozbiljnu prijetnju društvu, posebno zato što svoje djelovanje pokušavaju na sve načine učiniti teško primjetnim, koristeći pri tome suvremena tehničko-tehnološka dostignuća. Za uspješnu borbu protiv ove vrlo opasne i

* mr. sc. Mensur Šipkar, doktorand Fakulteta političkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Bosna i Hercegovina, zaposlen u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine.

** Biljana Mrđa, istražitelj, zaposlena u Državnoj agenciji za istrage i zaštitu Bosne i Hercegovine.

za svako društvo štetne devijantne pojave, prijeko je potrebna jasna i precizna strategija, dobar pravosudni sustav i snažne agencije za provođenje zakona, odnosno potrebno je stvaranje jakog pravnog i sigurnosnog okvira za konkretno i sustavno postupanje odgovarajućih snaga zaduženih za prevenciju i represiju ove vrste kriminaliteta.

Organiziranim kriminalitetom kontinuirano se i sustavno čine razna kaznena djela usmjerena na stjecanje profita, monopola i moći; organizira ga i provodi u djelo skupina hijerarhijski povezanih osoba, koje djeluju u skladu s unaprijed sastavljenim planom; a sastoji se u obavljanju pravno nedopuštenih i dopuštenih poslova uz korištenje nasilja, zastrašivanja, korupcije i drugih oblika utjecaja na državna tijela, pojedince i ostale oblike socijalne kontrole (Stajić, Gačinović, 2007:302). Polazeći od toga, agencije za provođenje zakona kontinuirano prikupljaju sigurnosno interesantna saznanja o aktivnostima kriminalnih skupina ili pojedinaca radi pravovremenog otkrivanja, procesuiranja i kažnjavanja počinitelja kaznenih djela.

Kao jedan od načina prikupljanja sigurnosno interesantnih saznanja od važnosti za rad agencija za provođenje zakona jest upotreba prikrivenih istražitelja ili informatora - osoba iz kriminalnog miljea koje se kasnije mogu koristiti i kao svjedoci prilikom utvrđivanja i dokazivanja nezakonitih djelatnosti neke organizirane kriminalne skupine.

1. POKRETANJE PROGRAMA ZAŠTITE SVJEDOKA

Prema Zakonu o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini (članak 2. Zakona o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini), pod pojmom "program zaštite svjedoka" podrazumijeva se skup pojedinačnih mjera zaštite koje su propisane ovim zakonom, a koje Odjeljenje za zaštitu svjedoka Državne agencije za istrage i zaštitu poduzima za zaštitu života, zdravlja, slobode, tjelesnog integriteta ili imovine osoba koje su uključene u program. Također, bitno je napomenuti da će se svjedoku, odnosno njemu bliskoj osobi, tijekom primjene mjera zaštite pružiti potrebna ekonomska, pravna, medicinska, psihološka i socijalna pomoć do trenutka njegova osamostaljenja (članak 12. Zakona o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini). Dakle, radi se o vrlo kompleksnom zadatku koji podrazumijeva pored osobne zaštite i niz drugih mjera (školovanje, prekvalifikacija, pronalaženje odgovarajućeg zaposlenja i dr.) koje za cilj imaju integraciju svjedoka i njemu bliskih osoba u novu životnu sredinu. To znači da policijski službenici tijekom rada sa zaštićenim svjedokom i njemu bliskim osobama mogu biti izloženi različitim psihološkim pritiscima i problemima, kao što su: učestale obiteljske svađe, financijski problemi, ograničeno kretanje i dr., kao i nedostatak volje da se osobe u programu zaštite suoče s novonastalom situacijom i premošćivanjem životnih poteškoća. U tom slučaju važno je već na samome početku prepoznati problem i pronaći odgovarajuće rješenje te je potrebno zatražiti i asistenciju vanjskih suradnika (socijalni radnik, psiholog i dr.).

Program zaštite svjedoka¹ pokreće se i provodi samo onda kada je nečije svjedočenje nužno da bi se rasvijetlilo i dokazalo iznimno teško ili složeno kazneno djelo, odnosno ka-

¹ Svjedok je osoba bez čijeg svjedočenja nema izgleda da se u kaznenom postupku istraže i utvrde činjenice ili utvrdi boravište osumnjičene osobe, ili bez čijeg bi svjedočenja to bilo znatno otežano (članak 2. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

zveno djelo čije je rasvjetljavanje iznimno važno za državu². Na ovaj način ograničeno je već na samome početku tko sve može biti svjedok u programu zaštite. Prilikom pokretanja programa zaštite svjedoka potrebno je odgovoriti na pitanja: tko je taj koji može predložiti nekoga za zaštićenog svjedoka, je li dovoljno da osoba samo tvrdi da može biti dobar svjedok u nekom kaznenom postupku i želi li zbog toga neki vid zaštite ili o tome mora odlučiti neko službeno tijelo.

Prema bosanskohercegovačkom zakonodavstvu (članak 8. stavak 2. Zakona o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini), inicijativu za podnošenje zahtjeva za pokretanje programa zaštite svjedoka (u daljnjem tekstu: program zaštite) mogu podnijeti postupajući sudac, postupajući tužitelj, ovlašteni branitelj, rukovoditelj kazneno-popravne ustanove, policijski odjel koji postupi po predmetu ili sam svjedok ili njemu bliska osoba. Inicijativa se podnosi glavnom tužitelju ili predsjedniku Suda Bosne i Hercegovine, koji u roku od pet dana treba odlučiti o podnesenoj inicijativi te Komisiji uputiti zahtjev za uključivanje svjedoka u program zaštite. Po prijmu zahtjeva predsjednik Komisije dužan je sazvati sjednicu Komisije (u roku od pet dana) te u roku od dvadeset dana od dana podnošenja zahtjeva donijeti odluku o zaštiti svjedoka, o čemu će obavijestiti glavnog tužitelja ili predsjednika Suda BiH.

Važno je istaknuti da prije donošenja konačne odluke o pokretanju programa zaštite ili odbijanja zahtjeva, Komisija u većini slučajeva zatraži mišljenje od ustanove koja je zadužena za primjenu programa zaštite. Prilikom sastavljanja ovog mišljenja ustanova je dužna uzeti u obzir sve činjenice koje su relevantne za korektnu primjenu programa zaštite te provesti procjenu ugroženosti svjedoka i procjenu samog svjedoka. Dakle, nužna je procjena prikladnosti svjedoka za uključivanje u program zaštite, koja podrazumijeva sljedeće: utvrđivanje činjenice je li svjedok psihički stabilan, može li izdržati u programu zaštite koji predviđa prikrivanje identiteta, relokaciju, prekid kontakata s prijateljima, rodbinom i sl. Naravno, nije samo svjedok taj koji se uključuje u program zaštite, tu su i njemu bliske osobe³ koje će također ući sa svjedokom u program zaštite. U tom slučaju mogu se pojaviti i određeni problemi koji mogu utjecati na kvalitetu rada policijskih službenika i njihovu sigurnost, a time i na sigurnost svjedoka. Naime, postavlja se niz pitanja: žele li supružnik i djeca ući u program zaštite, želi li svjedok u program uključiti ljubavnicu, a ne suprugu, možda bolesne roditelje i sl.

1.1. Razgovor sa zaštićenim svjedokom

Imajući u vidu probleme s kojima se policijski službenici mogu susresti ili se već susreću, nužno je obaviti inicijalni razgovor s eventualnim svjedokom. Potrebno je voditi brigu o tome da inicijalni razgovor obavljaju policijski službenici koji imaju dovoljno iskustva i stručnosti u radu sa zaštićenim svjedocima. Tom prilikom osobi se djelomično objašnjavaju

² Zakonom o programu zaštite svjedoka u BiH, u članku 3., navedeno je područje primjene, odnosno navedeno je da se program može primijeniti kada se dokazuje neko od sljedećih kaznenih djela: protiv integriteta BiH, protiv čovječnosti i vrijednosti zaštićenih međunarodnim pravom, terorizma, organiziranog kriminala, kao i za kaznena djela za koja se po zakonu može izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina ili teža kazna.

³ Bliska osoba uključuje članove obitelji i druge osobe u bliskoj vezi sa svjedokom (članak 2. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

procedure, način rada, prava i obaveze koje će imati i obavlja se psihološka procjena potencijalnog svjedoka i njemu bliskih osoba koje bi zajedno s njim trebale biti uključene u program zaštite. Dakle, potrebno je napomenuti da policijski službenici prilikom razgovora s osobama koje bi se trebale uključiti u program zaštite istima daju osnovne informacije o načinu rada. Ovo napominjemo stoga što se u većini slučajeva radi o osobama koje su dio neke kriminalne organizacije i koje bi, ako raspolažu s previše informacija, takve informacije mogle iskoristiti, odnosno predvidjeti način rada policijskih službenika i o tome obavijestiti druge osobe iz kriminalnog miljea, te tako ugroziti postojeći ili neki budući program zaštite.

Također, potrebno je istaknuti da se policijski službenici, u bilo kojoj fazi, moraju striktno držati zadanih pravila i procedura te ne smiju davati bilo kakva obećanja osobama koje se uključuju u program zaštite, čije bi neispunjavanje moglo ugroziti program zaštite, a time i ulogu svjedoka u kaznenom postupku.

Tijekom razgovora s osobama koje se uključuju u program zaštite priopćuje im se da će u idućem razdoblju biti relocirane (premještene) iz mjesta u kojem žive u neko drugo mjesto. Ova konstatacija na samome početku za njih nema neko posebno značenje. Međutim, razgovor se mora produbiti, mora se do detalja objasniti što podrazumijeva relokacija. Iako osobe znaju da je to preseljenje, vrlo često ne razmišljaju o svim detaljima i posljedicama koje ono povlači. Mora im se objasniti da to podrazumijeva situaciju da ni u kojem slučaju više ne mogu kontaktirati s ljudima iz svog dosadašnjeg života te da će pored imena, prezimena i mjesta boravišta morati promijeniti i svoje navike. Napominje im se da će morati promijeniti zanimanje, da se neće moći profesionalno baviti sportom kojim su se bavili, da neće moći nastupati na koncertima, da neće moći uzgajati skupe pse za prodaju, da nikako neće smjeti biti aktivni na društvenim mrežama (Facebook, Instagram i sl.) jer ih na ovaj način ipak netko može profilirati i pronaći. Također im se stavlja do znanja da će kontakt s članovima svojih bližnjih koji nisu uključeni u program zaštite moći ostvarivati samo povremeno, pod uvjetima i kada to odrede službe koje su zadužene za njihovu sigurnost. Nakon ovakvog razgovora obavlja se procjena jesu li osobe koje treba uključiti u program zaštite uopće psihički dovoljno stabilne da opstanu u programu zaštite.

Sva potraživanja i dugovanja koja svjedok ima moraju biti prikazana točno. Ovo je važno zato što potencijalni svjedoci uglavnom dolaze iz kriminalnog miljea. To nisu osobe koje su uzele kredit od banke i osigurale se mjenicom. Ovo su najčešće osobe koje su uzele novac od tzv. zeleniša⁴. S obzirom na to da su pripadnici službi za zaštitu svjedoka zaduženi za njegovu sigurnost, vrlo je važno da oni znaju da postoji mogućnost da neka osoba iz kriminalnog miljea traži svjedoka, ne zbog njegove namjere da svjedoči, nego zato što joj je dužan novac. Također, vrlo je česta situacija da je svjedok posudio nekome novac, a naknade koje svjedoci dobivaju u programu zaštite dostatne su samo za osnovne potrebe; te u tom slučaju svjedok želi doći do svog posuđenog novca. U ovom nastojanju česta su kršenja pravila programa zaštite i svjedoci, bez znanja službenika koji ih štite, kontaktiraju sa svojim dužnicima i na ovaj način ugrožavaju i svoju i sigurnost onih koji ih štite.

Procjena ugroženosti svjedoka podrazumijeva procjenu stupnja opasnosti koja prijeti svjedoku (kolika je i je li realna). Događa se da vrlo često osobe koje su osuđene ili im prijete višegodišnja kazna zatvora tvrde da imaju ključne informacije za neko kazneno djelo.

⁴ U većini slučajeva radi se o osobama iz kriminalnog miljea koje posuđuju novac drugim osobama uz iznimno veliku kamatnu stopu.

Ponekad to nije slučaj, nego se samo radi o njihovoj želji da izbjegnu kaznenu sankciju. Ima slučajeva kada osoba ima određene informacije koje se mogu koristiti u postupku, ali nisu od krucijalne važnosti. I konačno, svjedok može dati krucijalne informacije za rasvjetljavanje kaznenog djela, ali zbog svog svjedočenja nije u opasnosti, te ne ispunjava uvjete za uključenje u program zaštite.

Nakon razgovora osobe koje se uključuju u program zaštite podvrgnut će se sistematskom zdravstvenom pregledu i ispuniti inicijalni upitnik. Upitnik⁵ sadrži sve podatke o osobi koji u određenom trenutku mogu biti relevantni za provođenje programa zaštite. Prilikom ispunjavanja upitnika osoba se upozorava da je dužna iskazivati točne podatke, u suprotnome - program zaštite u svakome trenutku može biti prekinut. Vrlo je važno u ovom početnom stadiju prikupiti što više podataka o osobama koje se uključuju u program zaštite. Važno je znati sve o njihovu imovinskom stanju, njihovim dugovanjima i potraživanjima, navikama, sklonostima, porocima, ovisnostima i dr.

1.2. Izjava o prihvaćanju mjera zaštite

Svjedok i njemu bliske punoljetne osobe potpisuju izjavu o prihvaćanju svih nužnih mjera zaštite⁶. Ako svjedok odbije neku od mjera zaštite, program se može prekinuti. Odbijanje mjera zaštite može ugroziti i svjedoka i policijske službenike koji ga štite. Program zaštite započinje onog trenutka kada je potpisan Sporazum o primjeni programa zaštite. Da bi ovaj Sporazum bio valjan, nužno je da svjedok i osoba koja se uključuje u program zaštite potpišu izjavu o prihvaćanju mjera zaštite. Potrebno je naglasiti da je program zaštite dragovoljan te da sam po sebi podrazumijeva dragovoljno pristajanje na određena ograničenja (kretanja, komuniciranja s drugim osobama i dr.).

1.3. Sporazum o uključanju u program zaštite svjedoka

Program zaštite započinje zaključivanjem Sporazuma o primjeni programa. U Bosni i Hercegovini Komisija za primjenu programa, nakon donošenja odluke o uključanju u program zaštite, ovlašćuje načelnika Odjeljenja za zaštitu svjedoka da sa svjedokom i njemu bliskim osobama sklopi Sporazum o primjeni programa (članak 9. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH). Ovdje se postavlja pitanje tumačenja Zakona u ovome smislu: što podrazumijeva sklapanje sporazuma? Prema nekim tumačenjima, sklapanje sporazuma sa

⁵ Upitnik je jednoobrazan i propisan podzakonskim aktom. Podaci koji se popunjavaju u upitniku odnose se na sve podatke o svjedoku: na ime i prezime, jedinstveni matični broj, nadimke, tetovaže, sudjelovanje u vojnim postrojbama, osuđivanost, bračno stanje; na podatke o djeci, roditeljima, dugovanjima, potraživanjima, nekretninama, vjerskoj i nacionalnoj opredijeljenosti; o eventualnim svjedočenjima u drugim sudskim procesima, sklonosti alkoholu, drogama, bavljenju sportom, o hobijima, zdravstvenom stanju, kroničnim oboljenjima, korištenju lijekova, imovinskom stanju (nekretnine, pokretna imovina); potom o stupnju i vrsti obrazovanja, zaposlenju, radnom iskustvu.

⁶ Mjere su zaštite sve pojedinačne neproceduralne mjere čija je svrha zaštita svjedoka i bliske osobe od zastrašivanja, napada ili bilo kakvih opasnih posljedica zbog njihove odluke da svjedoče, odnosno surađuju s pravosudnim tijelima. (Članak 2. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

svjedokom i bliskim osobama koje se uključuju u program zaštite podrazumijeva okolnosti u kojima svjedok i bliske osobe potpisuju sporazum. Iz ovoga se dalje rađa pitanje: koje bliske osobe? Ako se u program zaštite, uz svjedoka, uključuju npr. supruga i maloljetna djeca, tumačenje je da sporazum potpisuje, pored svjedoka, još samo supruga, kao punoljetna osoba. Dalje se postavlja pitanje: što je s djecom koja u međuvremenu postaju punoljetna? Trebaju li i ona i kada potpisati sporazum? Sve su to pitanja koja trebaju biti riješena zakonskom regulativom. Imajući u vidu navedeno, postavlja se logično pitanje: što se događa ako dođe do kršenja sporazuma od strane svjedoka? Sankcija za kršenje odredbi sporazuma jest prekid programa. Međutim, ako svjedok prekrši odredbe sporazuma i program zaštite se prekida, potrebno je istaknuti da bi se u tom slučaju prekid trebao odnositi samo na svjedoka, a ne na cijelu obitelj, jer supruga/suprug svjedoka nije prekršio odredbe sporazuma i u odnosu na nju/njega program zaštite nikako ne može biti prekinut. U tom smislu imamo situaciju gdje provodimo program zaštite, trošimo financijska sredstva, koristimo ljudske, tehničke i sve druge resurse, a zapravo nemamo svjedoka i, vrlo vjerojatno, ni osuđujuću presudu.

Drugo mišljenje jest da se sporazum, kako i stoji u Zakonu, sklapa sa svjedokom i njemu bliskim osobama, ali tako da samo svjedok, kao nositelj programa zaštite, potpisuje sporazum. Ako dođe do prekida programa zaštite iz bilo kojega razloga, program se prekida za sve one koji su u njega bili uključeni⁷.

Sporazum se uvijek potpisuje na određeno razdoblje (pola godine, godina, dvije i dr.) s mogućnošću produženja. U sporazumu se navodi tvrdnja da sporazum ne može biti predmet građanskog ili bilo kojeg drugog spora.

2. MJERE ZAŠTITE

Mjere kojima se osigurava zaštita svjedoka, odnosno bliske osobe, prema Zakonu o programu zaštite svjedoka u BiH (članak 10. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH), jesu sljedeće:

- tjelesna i tehnička zaštita osoba i imovine
- mjera premještanja
- mjera prikrivanja identiteta i podataka o vlasništvu
- mjera promjene identiteta.

⁷ Svakako treba naglasiti da uključenje osoba u program zaštite nije jedina mogućnost zaštite te da je policija prema općim policijskim propisima dužna pružiti zaštitu žrtvi ili ugroženoj osobi, jer bi u suprotnome to značilo teško kršenje ljudskih prava.

2.1. Tjelesna i tehnička zaštita osoba i imovine

Mjera tjelesne i tehničke zaštite osoba i imovine sastoji se u sprečavanju ugrožavanja života, zdravlja, tjelesnog integriteta, slobode ili imovine svjedoka, odnosno njemu bliske osobe, upotrebom tjelesno-tehničkih mjera (članak 11. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

Tjelesnom mjerom zaštite štiti se svjedok i njemu bliske osobe neposredno. Ova mjera zaštite poduzima se prema iskazanoj potrebi i u skladu s procjenom trenutačne situacije. Tjelesna mjera zaštite, kao trajna mjera, u smislu čuvanja svjedoka i njegove obitelji 24-satnom zaštitom, primjenjuje se vrlo rijetko. Ovaj način rada izbjegava se iz više razloga. Prvi je razlog taj što program zaštite u konačnici ima za cilj osamostaljenje svjedoka i njegove obitelji kao samostalne funkcionalne cjeline; a sve dok su policijski službenici dio njihova života, to se neće dogoditi. U praksi se ovaj način rada pokazao kao vrlo loš. Problemi koji su nastali bili su uzrokovani dugotrajnim boravkom policijskih službenika s obitelji. Djeca svjedoka vrlo se često vežu za policijske službenike koji provode vrijeme s njima. Policajci postaju osjetljivi na obiteljske probleme svjedoka. Predugim zajedničkim boravkom na terenu, policajci nerijetko dolaze u sukobe, jer oni zajedno rade, jedu, žive, provode po nekoliko dana uzastopno zajedno. Ako sa svjedokom radi nekoliko timova koji se smjenjuju, svjedoci vrlo često pokušavaju unijeti neslogu i razdor između timova, pričaju neistine i dr. Ako je netko od članova tima labilnija osobnost, podložna utjecajima, rad sa svjedokom pretvara se u noćnu moru.

Princip rada policijskih službenika sa svjedokom jest takav da ne govore o svom privatnom životu, svoju privatnost trebaju maksimalno zaštititi, a isto tako trebaju zaštititi i privatnost svojih kolega. Međutim, provodeći sate i dane u zajedničkom životu sa svjedokom, vrlo se često ova granica izgubi. Policijski službenici prvo počinju pričati o nevažnim stvarima iz svog života, da bi (kako oni misle) gradeći povjerenje u odnosu sa svjedokom, počeli pričati i o svojim životnim problemima. Ovakav suodnos unosi nemir i razdor, probleme u funkcioniranje timova i kao rezultat ima slabiju i manje učinkovitu zaštitu svjedoka. Da bi se ovo izbjeglo, prijeko je potrebno 24-satnu tjelesnu zaštitu svesti na minimum, te je nužno voditi brigu o profilu policijskih službenika koji rade sa svjedokom. Mora se imati u vidu da su svjedoci u većini slučajeva osobe iz kriminalnog miljea, koje su naučile opstati u najtežim situacijama, koristiti tuđe slabosti i mane da bi sebi pomogle i vrlo često nisu osobe visokih moralnih kvaliteta. Prilikom odabira policijskih službenika za 24-satnu zaštitu, moraju se odabrati policajci koji su psihički stabilni, koji mogu vrlo dobro kontrolirati ne samo svoje ponašanje nego i nepredvidiva ponašanja osoba u programu zaštite.

Zbog svega navedenog vrlo je važno da se ovaj vid zaštite svede na najmanju moguću mjeru, odnosno da se primjenjuje samo prilikom dolaska na kritične lokacije. Prilikom pružanja tjelesne zaštite u kretanju - pješice, koriste se standardne postrojbe zaštite VIP⁸ osoba, iako je to nekada vrlo teško izvesti zato što se u zaštiti svjedoka koristi uglavnom skrivena zaštita (bitno je da prolaznici ne primijete da se radi o tjelesnoj zaštiti osoba). Kada je u pitanju zaštita u kretanju - eskortna pratnja⁹ (Moratić, Ahić, 2015:130), najčešće se koriste tri

⁸ *Very Important Person* (vrlo važna osoba). Pod VIP osobama podrazumijevaju se visoki državni dužnosnici, vojni zapovjednici, kao i druge štice osobe kojima se pruža zaštita zbog njihova posebnog statusa.

⁹ Eskortna pratnja ili pratnja vozilima provodi se odgovarajućim rasporedom vozila oko vozila u kome se nalazi VIP osoba zbog njezine osobne zaštite.

vozila, gdje je svjedok, u većini slučajeva, smješten u vozilu u sredini, dok se ispred nalazi jedno vozilo (tzv. čistač) i iza jedno vozilo (tzv. zaštitnica). Vozila u kretanju moraju biti sinkronizirana, a policijski službenici u eskortu moraju imati povjerenja jedan u drugog. Policijski službenici koji upravljaju vozilima moraju biti iskusni, prisebni i dobri vozači, a pogotovo vozač prvog vozila, koji "vuče" eskort. Ostali vozači moraju imati povjerenje u prvog vozača. Takozvani otvoreni eskort koristi se rijetko u zaštiti svjedoka i podrazumijeva upotrebu svjetlosne i zvučne signalizacije prilikom kretanja. Ovakav vid kretanja treba izbjegavati i koristiti ga samo u slučajevima kada je velik krug ljudi upoznat s kretanjem svjedoka (npr. dolazak osoba iz kazneno-popravne ustanove radi svjedočenja).

Tehnička zaštita podrazumijeva sve tehničke mjere koje se mogu primijeniti, a nužne su za učinkovitu zaštitu svjedoka i njemu bliskih osoba. Ove mjere mogu se primjenjivati paralelno s drugim mjerama (u slučajevima kada je potrebno podići nivo sigurnosti štićenih osoba), odnosno u većini slučajeva primjenjuju se samo onda kada se ni na koji drugi način ne može pružiti odgovarajuća zaštita.

2.2. Mjera premještanja

Mjera premještanja svjedoka, odnosno njemu bliskih osoba, sastoji se u privremenom ili trajnom preseljenju iz mjesta njegova prebivališta ili boravišta u drugo mjesto u Bosni i Hercegovini ili inozemstvu (članak 11. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

Da bi se svjedok učinkovito zaštitio i da bi se izbjegla primjena 24-satne tjelesne zaštite, svjedoka je prijeko potrebno premjestiti na drugu lokaciju, izvan njegova dosadašnjeg mjesta boravka. Imajući u vidu da je Bosna i Hercegovina teritorijalno malena država, najbolja opcija bila bi da se obavi premještanje svjedoka u drugu državu. Bez obzira na to što je ovo najučinkovitiji vid zaštite, ipak se nerijetko pribjegava premještanju svjedoka u granicama matične države. Više je razloga za ovo. Prvi je razlog to što se svjedok vrlo često uključuje u program zaštite prije negoli svjedoči. Ovo znači da će nadležni tužitelj imati čestu potrebu razgovarati sa svjedokom prije suđenja, a kada započne postupak, svjedok se mora pojaviti i na nekoliko ročišta. Premještanje svjedoka u drugu državu zahtijevalo bi velike napore i troškove. To bi podrazumijevalo da svjedok prilikom svakog dolaska promijeni najmanje jednu neutralnu državu u dolasku i odlasku, da sve vrijeme uz njega budu policijski službenici koji trebaju nositi oružje, što generira nove probleme prilikom prelaska državnih granica, naročito u avionskom prometu. Drugi razlog zbog koga se svjedok ili njegova obitelj relociraju na teritoriju iste države jest nemogućnost izlaska svjedoka izvan granica matične države. Ako se svjedok nalazi na izdržavanju kazne zatvora, a ne želi da njemu bliske osobe budu relocirane u drugu državu, jer bi to onemogućilo ili barem otežalo njihove susrete, u tom se slučaju bliske osobe relociraju na području matične države.

2.3. Mjera prikrivanja identiteta i podataka o vlasništvu

Mjera prikrivanja identiteta svjedoka i bliskih osoba, kao i podataka o njihovu vlasništvu obuhvaća izradu i upotrebu osobnih dokumenata i dokumenata o imovini svjedoka,

odnosno njemu bliske osobe u kojima su privremeno promijenjeni izvorni podaci (članak 11. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

Kada se govori o prikrivanju identiteta svjedoka, potrebno je napomenuti da se tu ne radi samo o izdavanju i upotrebi osobnih dokumenata nego i o dokumentima koji se odnose na imovinu svjedoka, kao i njegove diplome o stečenom obrazovanju i svim vrstama edukacije.

Problem s kojim se Bosna i Hercegovina suočava jest taj što još uvijek nije sustavno riješila prikrivanje identiteta svjedoka i ne postoji način izdavanja dokumenata s izmijenjenim identitetom u Bosni i Hercegovini. Prilikom relokacije svjedoka, BiH je prinuđena tražiti pomoć države primatelja svjedoka radi izrade dokumenata s izmijenjenim identitetom za svjedoka.

2.4. Mjera promjene identiteta

Mjera promjene identiteta sastoji se u izmjeni dijela ili svih osobnih podataka svjedoka, odnosno njemu bliske osobe, s tim što ova mjera može podrazumijevati i određenu promjenu njegovih tjelesnih karakteristika (članak 11. Zakona o programu zaštite svjedoka u BiH).

Ne postoji slaganje oko definiranja termina promjene identiteta, odnosno postavlja se pitanje: bi li se izmjena određenih tjelesnih karakteristika mogla smatrati izmjenom identiteta? Međutim, u doslovnom smislu te riječi, identitet je nemoguće izmijeniti. Čovjek je rođen s jedinstvenim papilarnim linijama, jedinstvenom rožnicom oka i DNK profilom, i u tom smislu njegov stvarni identitet ne može se promijeniti. Mijenjanjem tjelesnih karakteristika čovjeka samo se prikriva njegov stvarni identitet. U području zaštite svjedoka pod promjenom identiteta smatra se trajna promjena određenih tjelesnih karakteristika, koja će rezultirati učinkovitijom zaštitom svjedoka, čineći ga neprepoznatljivim (plastične operacije).

3. MEĐUNARODNA SURADNJA

Poseban vid suradnje jest suradnja na međunarodnom nivou koja se odvija između jedinica za zaštitu svjedoka različitih država. Pravna osnova za suradnju na međunarodnom nivou međunarodni su sporazumi o suradnji, prije svega o policijskoj suradnji. Na osnovi ovakvih sporazuma sklapaju se operativni sporazumi između dviju jedinica za svaki konkretni slučaj pojedinačno. Ovaj vid suradnje ostvaruje se po principu reciprociteta, odnosno, pojednostavnjeno rečeno, program za program, što znači da ako BiH relocira svjedoka s obitelji u drugu državu, očekivano je da će i ta država jednom tražiti da svog svjedoka s obitelji relocira u BiH. Svakako treba imati u vidu pretpostavku ima li država s kojom BiH želi sklopiti sporazum interes za sklapanje ovakvog sporazuma. Iako u prvome trenutku izgleda kao da bi vrlo malo država imalo potrebu relocirati svoje svjedoke u BiH, ovo ne mora biti točno. Bosna i Hercegovina u mnogim je segmentima prikladna za relokaciju, pogotovo kad su u pitanju troškovi života, jer je u odnosu na većinu europskih država jeftina. Troškovi života, socijalni program te države, mogućnost asimilacije svjedoka i njegove obitelji u toj zemlji te mogućnost zaposlenja jest ono o čemu je nužno voditi brigu prilikom sklapanja

operativnog sporazuma s drugim državama (troškove zaštite svjedoka snosi država koja re-locira svjedoka).

4. ZAKLJUČAK

Zaštita svjedoka kao relativno mlad institut u borbi protiv svih vrsta kriminala, a posebno u području organiziranog kriminala, prolazi kroz različite faze promjena i prilagođavanja. Program zaštite svjedoka sve više dobiva na važnosti, jer je u većini slučajeva svjedočenje nužno, odnosno nekad predstavlja jedini način za rasvjetljavanje i dokazivanje iznimno teškog ili složenog kaznenog djela.

Problemi s kojima se susreću agencije za provođenje zakona koje se bave zaštitom svjedoka, posebno u državama u tranziciji, jesu nedovoljna izučenost policijskih službenika, neprilagođena zakonska regulativa i nedovoljna financijska sredstva. Agencije za provođenje zakona posebnu pažnju trebaju posvetiti odgovarajućem programu obuke službenika kroz ostvarivanje suradnje s državama koje imaju veće iskustvo i ustaljen način rada te prilagođena zakonska rješenja u ovome djelokrugu. Prilikom odabira policijskih službenika za rad sa svjedocima, nužno je obaviti njihovo profiliranje, odnosno odabrati kandidate koji zadovoljavaju određene psihofizičke karakteristike i imaju potrebno policijsko iskustvo u borbi protiv organiziranog kriminala te odgovarajuće policijsko obrazovanje. Navedeno je potrebno zato što jedino policijski službenici takvog profila mogu biti spremni u svakom trenutku odgovoriti postavljenim zadacima.

Jedan od zadataka agencija za provođenje zakona jest i briga o policijskim službenicima koji se već duže vrijeme nalaze na poslovima zaštite svjedoka. Imajući u vidu da se radi o vrlo stresnom poslu, gdje su policijski službenici svjedocima dostupni dvadeset i četiri sata i tom prilikom izloženi nepredvidivim situacijama (obiteljske svađe, svjedok ovisnik o narkotičkim sredstvima i dr.), nužno je da agencije za provođenje zakona osiguraju dovoljan broj policijskih službenika, primjeren odmor policijskim službenicima, pomoć psihologa i bolje uvjete rada (potrebna materijalno-tehnička sredstava, smještaj i dr.).

LITERATURA

1. Horvatić, Ž. i Cvitanović, L. (1999). *Politika suzbijanja kriminaliteta*. Zagreb: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
2. Korajlić, N. (2012). *Istraživanje krivičnih djela*. Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu.
3. Masleša, R. (2001). *Teorije i sistemi sigurnosti*. Sarajevo: Magistrat.
4. Moratić, Z. i Ahić, J. (2015). *Bliska zaštita VIP ličnosti*. Sarajevo: Fakultet za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije Univerziteta u Sarajevu.
5. Stajić, Lj. i Gaćinović, R. (2007). *Uvod u studije bezbednosti*. Beograd: Draslar Partner.
6. Zelenika, R. (2000). *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci.
7. Zakon o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03., 32/03., 36/03., 26/04., 63/04., 13/05., 48/05., 46/06., 76/06., 29/07., 32/07., 53/07., 76/07., 15/08., 58/08., 12/09., 16/09.
8. Zakon o programu zaštite svjedoka u Bosni i Hercegovini, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine br. 36.
9. Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka, Službeni glasnik Bosne i Hercegovine, br. 3/03., 21/03., 61/04., 55/05.

Summary

Mensur Šipkar, Biljana Mrđa

Commencing and Functioning of Witness Protection Programme with a Review of Problems in the Work of Police Officers

Organised crime is particularly characterised by strong internal organisational cohesion and financial stability, which make powerful criminal organisations very functional. Bearing this in mind, we can say that the law enforcement agencies are solely capable of undertaking appropriate measures and actions to suppress the criminality and detect criminal offences. Collection of data and facts necessary to prove a criminal offence and guilt of a perpetrator requires a considerable human and technical resources as well as professional qualification of the personnel. Some criminal offences can only be proved by testimony, and these are cases when someone's testimony is necessary to shed light on and prove an extremely serious or complex criminal offence or a criminal offence whose solution is of utmost importance to the state. In such situations, a witness or his/her immediate family may request inclusion in the witness protection programme if they find themselves in a life-threatening situation due to their testimony.

Key words: witness, testimony, witness protection and witness protection programme.